

Sygn. akt VI ACa 1384/15

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 grudnia 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący – Sędzia SA Aldona Wapińska

Sędziowie: SA Irena Piotrowska (spr.)

SO del. Magdalena Sajur - Kordula

Protokolant: Katarzyna Łopacińska

po rozpoznaniu w dniu 20 grudnia 2016r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa J. C. i R. E.

przeciwko G. S.

o zachowek

na skutek apelacji powódki J. C. i pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 19 maja 2015 r.

sygn. akt III C 1370/13

I. zmienia częściowo zaskarżony wyrok w punktach drugim, trzecim i szóstym w ten sposób, że:

1. zasądzoną w punkcie drugim od G. S. na rzecz powódki J. C. kwotę 22 000 zł (dwadzieścia dwa tysiące złotych) podwyższa do kwoty 44 000 zł (czterdzieści cztery tysiące złotych) i zasądza ustawowe odsetki od tej kwoty od dnia 1 września 2011r. do dnia zapłaty, zaś żądanie zasądzenia odsetek od tej kwoty od dnia 10 grudnia 2010r. do dnia 31 sierpnia 2011r. oddala;

2. datę początkową odsetek od zasądzonej w punkcie trzecim od G. S. na rzecz R. E. kwoty 22 000 zł (dwadzieścia dwa tysiące złotych) określa na dzień 1 września 2011r., zaś żądanie zasądzenia odsetek od tej kwoty od dnia 10 grudnia 2010r. do dnia 31 sierpnia 2011r. oddala;

3. w punkcie szóstym szczegółowe wyliczenie kosztów postępowania pozostawia referendarzowi sądowemu w Sądzie Okręgowym w Warszawie ustalając, iż powodowie ulegli tylko co do nieznaczej części żądania i kosztami postępowania obciąża w całości pozwaną;

II. oddala apelację powódki J. C. w pozostałej części;

III. oddala apelację pozwanej w pozostałej części;

IV. zasądza od G. S. na rzecz J. C. kwotę 3 500 zł (trzy tysiące pięćset złotych) tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

Sygn. akt VI ACa 1384/15

UZASADNIENIE

Powód J. E. (1) wniósł o zasądzenie od pozwanej G. S. kwoty 120 000,00 zł wraz z ustawowymi odsetkami od daty wniesienia pozwu do dnia zapłaty tytułem zachowku. W toku procesu powód cofnął powództwo w co do kwoty 32 000 zł. Powód zmarł w dniu (...) J. C. oraz R. E., dzieci zmarłego i wnuki spadkodawczyni wstąpili do procesu i zażądali zasądzenie dla każdego z nich od pozwanej kwoty po 44 000,00 zł wraz z odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty.

Pozwana wniosła o oddalenie powództwa z uwagi na rażącą sprzeczność tego żądania z zasadami współzycia społecznego (art. 5 k.c.).

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w Warszawie umorzył postępowanie w zakresie roszczenia o zapłatę kwoty zachowku w wysokości 32.000zł; zasądził od pozwanej na rzecz powódki J. C. oraz na rzecz powoda R. E. kwoty po 22.000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 10 grudnia 2010 roku do dnia zapłaty; w pozostałej części powództwo oddalił oraz orzekł w przedmiocie zwrotu kosztów procesu.

W motywach tego rozstrzygnięcia wskazano na następujące ustalenia faktyczne oraz ich ocenę prawną.

Spadkodawczyni J. E. (2) miała troje dzieci T. E., J. E. (1) oraz D. B. – matkę pozwanej G. S. . Spadkodawczyni mieszkała przy Al. (...) w W., był to lokal należący do (...) w W.. W dniu 13 czerwca 2001 r. zawarto umowę ustanowienia odrębnej własności tego lokalu, jego sprzedaży i oddania gruntu w użytkowanie wieczyste J. E. (2) nie było stać na wykup mieszkania z (...) i poinformowała, że ten kto wykupi mieszkanie otrzyma je w testamencie. Jediną zainteresowaną osobą była wnuczka G. S.. Mieszkanie to zostało spłacone przez pozwaną oraz jej byłego męża za łączną kwotę 22.015,32 zł. Lokal znajdujący się przy ul. (...) w W. był jedynym majątkiem spadkodawczyni. Testamentem z dnia 13 czerwca 2001 r. J. E. (2) do całości spadku powołała swoją wnuczkę G. S..

Stosunki w rodzinie E. pomiędzy matką – J. E. (2) a synem J. E. (1) nigdy nie układały się bardzo dobrze. Synowa spadkodawczyni I. E., miała dobre relacje z teściową. J. E. (2) była wsparciem dla niej, szczególnie w okresie, gdy jej syn opuścił rodzinę pozostawiając żonę z dwójką dzieci. J. E. (1) był wojskowym o trudnym, nieustępliwym charakterze. Relacja pomiędzy J. E. (2) a synem J. zmieniła się diametralnie, gdy matka doradziła synowej pójście do przełożonego syna i poinformowanie go o nagannym zachowaniu męża wobec swojej rodziny. J. E. (1) stwierdził, że takim zachowaniem, matka odwróciła się do niego, więc nie jest już jego matką. Od tego momentu nie interesował się życiem matki, ani jej stanem zdrowia. Twierdził, że matka jest jego życiowym wrogiem i dla niego już nie istnieje. W tej sytuacji J. E. (2) prosiła, aby nie informować syna o jej pogrzebie.

Relacje pomiędzy wnukami J. C., R. E., a babcią J. E. (2) uległy osłabieniu po śmierci ich matki I. E., która zmarła w listopadzie 2005 r. Wnuki od tamtego momentu odwiedzały babcię sporadycznie, kontakty mocno się rozluźniły. J. E. (2) skarżyła się, że wnuki już jej nie odwiedzają, było jej przykro z tego powodu, gdyż tęskniła za nimi, szczególnie podczas imienin.

J. E. (2) cierpiała na rozległą przepuklinę i wymagała pod koniec życia ciągłej opieki. Spadkodawczynią zajmowała się głównie córka D. B. wraz z mężem . Córka przebywała codziennie u matki, pomagając jej w toalecie, przygotowaniu posiłków, robieniu zakupów, wizytach u lekarza czy sprzątaniu; spędzali razem uroczystości rodzinne i święta. Babcią zajmował się również wnuczka - pozwana G. S., jednak opieka ta była sporadyczna z uwagi na własne problemy rodzinne, pracę i wychowywanie dwójki dzieci .

Wnuki J. oraz R. kontakty z babcią ograniczyli do sporadycznych odwiedzin i telefonów, mieli więc jedynie powierzchowną wiedzę w zakresie stanu jej zdrowia. Uczestniczyli w pogrzebie babci ale nie byli na stypie, nie partycypowali też w kosztach pochówku oraz płyty nagrobnej.

Wszelkie koszty związane z pogrzebem w kwocie 6.972,91 zł oraz koszty nagrobka w kwocie 5.100, 00 zł ponosiła D. B. oraz wnuczka G. S.. Wydatki te częściowo zostały zrekompensowane przez zasiłek pogrzebowy w wysokości 5406,82zł oraz wypłatę zaległego świadczenia emerytalnego w kwocie 1886,33zł, które otrzymała D. B. .

Syn J. E. (1) uczestniczył wyłącznie w pogrzebie matki, bo o śmierci zawiadomiła go matka pozwanej. Po pogrzebie oświadczył, nie chce niczego co mogłoby mu przypominać ojca lub matkę, oraz że wyrzeka się wszystkiego, zabrał jedynie guzik z munduru ojca i odjechał.

Pozwana jest rozwiedziona, mieszka wraz z dwójką dzieci w O.. Mieszkanie po spadkodawczyni zajmuje obecnie brat jej byłego męża , który ponosi koszty utrzymania lokalu. Jest zatrudniona na stałe i otrzymuje wynagrodzenie w wysokości 8 000,00 zł. Na dwójkę uczących się dzieci otrzymuje alimenty w kwocie po 1000,00 zł. Spłaca kredyt mieszkaniowy, zaciągnięty na mieszkanie w O., do spłacenia zostało 550 000,00 zł. Aby móc spłacić powodów pozwana zdecydowała się zaciągnąć kolejny kredyt na kwotę 40.000zł. Spłaca miesięcznie raty kredytowe w kwocie 2928,00 zł. Wartość jedyne go majątku spadkodawczyni – mieszkania ul. (...)w W. - wynosi 535.394,00 zł .

Sąd Okręgowy wskazując na treść art. 991 § 1 k.c. podał, że w chwili śmierci matki spadkobiercami ustawowymi były jej dzieci w równych częściach J. E. (1), T. E. i D. B. , a zatem powód mógł żądać zapłaty zachowku na swoją rzecz w wysokości (...) czynnej wartości spadku . Roszczenie z tytułu zachowku przeszło na spadkobierców powoda należących do osób uprawnionych do zachowku po pierwszym spadkodawcy, a więc na wnuków J. C. i R. E. (art.1002k.c.).

Sąd pierwszej instancji zważył, że w doktrynie i orzecznictwie przyjęto, że roszczenie o zachówek w konkretnym przypadku może być uznane za sprzeczne z art. 5 k.c. Ma to miejsce w wypadkach wyjątkowych, w szczególności przy uwzględnieniu drugiej z wymienionych w art. 5 k.c. klauzul, a mianowicie zasad współzycia społecznego.

Zaznaczono jednak , że rozpatrując ocenę roszczenia o zachówek przez pryzmat naruszenia zasad współzycia społecznego, trzeba mieć na uwadze, że prawa uprawnionego do zachowku, przysługują mu ze względu na szczególny, bardzo bliski stosunek rodzinny, istniejący między nim a spadkodawcą. Nie bez znaczenia jest też i to, że służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma względem swoich najbliższych oraz realizacji zasady, iż nikt nie może na wypadek swojej śmierci rozporządzić swoim majątkiem zupełnie dobrowolnie, z pominięciem swoich najbliższych. Względy te nakazują szczególną ostrożność przy podejmowaniu oceny o nadużyciu prawa żądania zapłaty sumy pieniężnej odpowiadającej wysokości zachowku, która nie może opierać się jedynie na ogólnym odwołaniu się do klauzuli generalnej zasad współzycia społecznego.

Odwołano się do wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 22 kwietnia 2009 r. I A Ca 459/08 w , którym wskazano że „celem instytucji zachowku jest ochrona interesów majątkowych najbliższych członków rodziny wymienionych w art. 991 § 1 k.c. poprzez zapewnienie im niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli, roszczenia pieniężnego odpowiadającego określone mu w powołanym przepisie ułamkowi wartości udziału w spadku, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym". Sąd ten wskazał, że tylko „w pewnych szczególnych i wyjątkowych sytuacjach dopuszczalne jest obniżenie należności z tego tytułu na podstawie art. 5 k.c. przy uwzględnieniu zwłaszcza klauzuli zasad współzycia społecznego. Ma to w szczególności zastosowanie, gdy głównym składnikiem majątku jest prawo do lokalu, które służy zaspokajaniu niezbędnych potrzeb mieszkaniowych zobowiązanego do zapłaty zachowku w razie braku innych możliwości do zaspokojenia tych potrzeb oraz gdy inne składniki spadku nie wystarczają na pokrycie zobowiązania z tytułu zachowku".

Zaznaczono, że podobnie wypowiedział się Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 maja 1981 r., III CZP 18/81.

Zaznaczono, że spadkodawczyni nie wydziedziczyła powoda. Powołała do dziedziczenia pozwaną, w związku z wykupieniem przez nią mieszkania od (...), a także z wdzięczności za sprawowaną przez nią i jej matkę opiekę.

Uznano, że wolą spadkodawczyni nie było pozbawienie formalnie syna prawa do zachowku bowiem nie przypuszczała, iż syn po 17 latach swojej nieobecności w jej życiu oraz wyrzeknięciu się jej, będzie rościł sobie prawo do jej majątku.

Podkreślono, że J. E. (3) zachował się wobec matki naganie, zrywając z nią wszelkie relacje. Natomiast wnuki spadkodawczyni – powodowie w niniejszej sprawie - utrzymywali kontakt z babcią za życia ich matki, która miała dobre relacje z synową. Po śmierci synowej, kontakty wnuków ze spadkodawczynią były sporadyczne. Powódka po śmierci matki w 2005r kontaktowała się z babcią telefonicznie niezbyt często, raz powodowie odwiedzili babcię w szpitalu. Zaznaczono, że aktualni powodowie nie przyjęli postawy ojca względem J. E. (2), głównie dzięki swojej matce, która starała się podtrzymywać więzi rodzinne. Uznano, że zachowanie powodów względem spadkobierczyni nie było niegodne czy rażąco naganne, ani nie cechowało się złą wolą po ich stronie. Zważono, że w niniejszym procesie J. C. i R. E. występują, jako spadkobiercy ojca, bo to on żył w chwili śmierci spadkodawczyni, a więc relacje między nimi są główną podstawą do oceny rozszczenia w świetle art.5kc.

Podano, że pozwana, jak osoba obciążona zachowkiem zamieszkuje w O. wraz z dziećmi zaś mieszkanie odziedziczone po babci obecnie zajmuje brat byłego męża pozwanej, on także je opłaca. Zgodnie z twierdzeniami pozwanej pozostanie on w mieszkaniu jeszcze rok, a następnie G. S. zamierza lokal wynająć, aby w przyszłości przekazać go swoim dzieciom. Przedmiotowe mieszkanie ma dla pozwanej wartość emocjonalną - jako pamiątka po babci, której poświęciła swój czas i z którą miała bardzo dobrą relację przez cały okres swojego życia. Dzieci pozwanej mają już po 19 lat. Pozostawienie mieszkania dla prawnuków spadkobierczyni oceniono pozytywnie.

Zaznaczono, że odziedziczona nieruchomość nie służy zaspokajaniu niezbędnych potrzeb mieszkaniowych zobowiązanej do zapłaty zachowku, a zatem art. 5 k.c. ma ograniczone zastosowanie w tej sprawie – jednak uwzględniono, że całość obowiązków opiekuńczych nad spadkobierczynią w okresie postępującej choroby spoczywała na matce pozwanej, ojcu i samej pozwanej, którzy stanowili dla niej jedyne oparcie. To oni poświęcili się opiece, i wymagało to z ich strony wielkiego zaangażowania. Wskazano też, że w obecnej sytuacji życiowej i majątkowej pozwanej istotne jest także to, że konieczność zapłaty powodom całej kwoty zachowku wyliczonej jako (...) wartości przedmiotowego mieszkania – byłaby dla niej szczególnie uciążliwa i spłata ta nie obeszła by się bez uszczerbku dla siebie i rodziny. Zaznaczono, że nieruchomość znajdująca się przy (...) w W. – jedyny majątek po zmarłej, wszedł do rodziny tylko dzięki pozwanej. Gdyby ta nie wykupiła przedmiotowej nieruchomości, nie byłoby żadnego majątku, a tym samym nie przysługiwałyby powodom zachowek. Zważono jednak, że aktualna wartość rynkowa lokalu jest o wiele wyższa niż koszty wykupu.

Odnosząc się do kosztów pogrzebu, wskazanych jako pasywa podlegające odliczeniu zaznaczono, że wszystkie rachunki oraz faktury zostały wystawione na D. B.. Pozwana nie wykazała dostatecznie w inny sposób, że to ona pokryła wszystkie należności. Koszty związane z pochówkiem zamykają się w kwocie 6 972.91 zł

D. B. pobrała zasiłek pogrzebowy w kwocie 5406,82 zł oraz wypłacono jej także niezrealizowane świadczenie emerytalne za miesiąc grudzień 2007 r. w kwocie 1886,33 zł.

Na umowie związanej z wykonaniem pomnika również widniały dane D. B. i to ona miała decydować o materiałach i formie grobu, co przekłada się na koszty. Pozwana nie wykazała dostatecznie, że wyłącznie ona ponosiła koszty związane z budową pomnika, bo nawet jej ojciec zeznający w charakterze świadka mówił, że mieli z żoną oszczędności na ten cel.

Z uwagi na cofnięcie powództwa w zakresie kwoty 32 000,00 zł /120.000 pierwotne żądanie – 88.000 ostateczne /, Sąd postępowanie w tym zakresie umorzył, na podstawie art. 355 § 1 k.c.

Z tych wszystkich względów obniżono kwoty żądanego zachowku o połowę, tj. do kwoty 44 000 zł, po 22 000 zł dla każdego z powodów na zasadzie art.991kc w zw. z art.5kc. Orzeczenie w zakresie odsetek oparto na treści art. 481 § 1 i 2 k.c. zasądzając odsetki ustawowe od dnia 10 grudnia 2010r (data doręczenia odpisu pozwu)podając, że odsetki w

zwłóce od zapłaty zachowku są płatne od wezwania do zapłaty, a nie od wydania wyroku. O kosztach procesu orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c., uznając, iż powodowie wygrali proces w 36 %, zaś pozwana wygrała w 64 % .

Apelacje od tego wyroku wniosły powódka J. C. oraz pozwana.

Powódka J. C. zaskarżyła wyrok w zakresie punktu 4 wyroku, tj. w części oddalającej powództwo ponad kwotę 22 000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 10 grudnia 2010 roku do dnia zapłaty oraz w zakresie orzeczenia o kosztach postępowania za I instancję, I. skarżonemu wyrokowi zarzuciła naruszenie: a) prawa materialnego tj. art. 991 k.c. i 1002 k.c. w zw. z art. 5 k.c. polegającego na zmniejszeniu należnego zachowku 50%, z uwagi na zastosowanie zasady współżycia społecznego polegającej na ocenie relacji panującej między zmarłym ojcem powódki a J. E. (1) a spadkodawczynią, J. E. (2), b) prawa procesowego mającego wpływ na treść wyroku, tj. art. 233§1 k.p.c. w zw. z art. 328§2 k.p.c., poprzez brak wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego, polegającego na nie wzięciu przez Sąd pod uwagę faktu, iż na relacje panujące między spadkodawczynią a powódka, począwszy od końca listopada 2005 roku, miała wpływ śmierć jej mamy, I. E., która zginęła w nagłych okolicznościach w wypadku samochodowym, co spowodowało ujawnienie się u powódki stanu depresyjnego, którego skutki oddziaływały na całe funkcjonowanie, w tym na w relacje międzyludzkie.

Wskazując na powyższe zarzuty powódka wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku, poprzez przyznanie jej dodatkowej kwoty 22 000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 10 grudnia 2010 roku do dnia zapłaty oraz o zasądzenie od pozwanej na rzecz powódki kosztów postępowania za instancję odwoławczą.

Pozwana G. S. zaskarżyła wyrok w części, t.j. co do pkt 2 i 3 - w zakresie zasądzającym odsetki ustawowe od dnia 10 grudnia 2010r. do dnia zapłaty i podniosła następujące zarzuty:

1. Naruszenie prawa materialnego, a to :

a) art. 455 k.c. w zw. z art. 481 § 1 k.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie polegające na ustaleniu, że roszczenie powodów z tytułu zachowku stało się wymagalne w dniu 10 grudnia 2010r., tj. następnego dnia po dniu doręczenia pozwanej odpisu pozwu, pomimo że ustalenie wartości spadku w celu określenia zachowku oraz obliczenie zachowku następuje według cen z chwili orzekania o roszczeniu z tytułu zachowku, a w konsekwencji odsetki za opóźnienie w spełnieniu świadczenia należą się od dnia ustalenia przez Sąd jego wysokości z uwzględnieniem cen z daty orzekania;

b) art. 363 § 2 k.c. w zw. z art. 991 k.c. poprzez jego niezastosowanie do stanu faktycznego ustalonego sprawie mimo, iż ustalenie zachowku następuje według wartości spadku z daty wyrokowania, co oznacza że dopiero od chwili ustalenia substratu zachowku można mówić o opóźnieniu się dłużnika w zapłacie zachowku i w konsekwencji dopiero od tej chwili można zasądzić od niego odsetki za opóźnienie,

c) art. 481 § 1 k.c. w zw. art. 361 § 2 k.c. poprzez niewłaściwe zastosowanie, a w konsekwencji zasądzenie wierzytelności w rozmiarze przekraczającym wyrządzoną szkodę i tym samym nieuzasadnione wzbogacenie powodów w sytuacji, gdyż pozwana w dacie doręczenia odpisu pozwu nie знаła wysokości swego świadczenia ani czynników pozwalających na ustalenie wysokości świadczenia, t.j. nie pozostawała w opóźnieniu.

Wskazując na powyższe zarzuty pozwana wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części i zasądzenie odsetek ustawowych od kwoty 22.000,00 zł zasądzonej na rzecz J. C. od dnia 19 maja 2015r. do dnia zapłaty i oraz od kwoty 22.000,00 zł zasądzonej na rzecz od R. E. od dnia 19 maja 2015r. do dnia zapłaty względnie w o zmianę wyroku w pkt 2 poprzez zasądzenie od pozwanej G. S. na rzecz powódki J. C. kwoty 22.000,00 zł wraz z ustawowymi odsetkami liczonymi od dnia 3 kwietnia 2012r. do dnia zapłaty oraz w pkt 2 poprzez zasądzenie od pozwanej G. S. na rzecz powoda R. E.. kwoty 22.000,00 zł wraz z ustawowymi odsetkami liczonymi od dnia 3 kwietnia 2012r. do dnia zapłaty, tj. od daty złożenia przez biegłego sądowego ustnej opinii uzupełniającej oraz o zasądzenie od powodów na rzecz pozwanej kosztów postępowania apelacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Apelacyjny ustalił i zważył , co następuje.

Apelacja powódki J. C. okazała się zasadna co do roszczenia głównego zaś co do terminu daty początkowej odsetek nie zasługiwała na uwzględnienie, natomiast apelacja pozwanej była częściowo uzasadniona w zakresie ustalenia daty początkowej odsetek ustawowych za zwłokę. W pozostałej części obie apelacje podlegały oddaleniu.

Ustalenia faktyczne poczynione w sprawie Sąd Apelacyjny w pełni podziela i przyjmuje za podstawę dla własnych rozważań prawnych.

Podniesiony przez powódkę J. C. zarzut naruszenia art. 991 k.c. i 1002 k.c. w zw. z art. 5 k.c. poprzez obniżenia należnego jej zachowku o 50% z uwagi na zasady współzycia społecznego - zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Apelacyjny zważa, że instytucja zachowku służy ochronie interesów majątkowych najbliższych członków rodziny spadkodawcy, wymienionych w art. 991 § 1 k.c., przez zapewnienie im, niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli, roszczenia pieniężnego odpowiadającego określonej w powołanym przepisie ułamkowi wartości ich udziału w spadku, który by im przysługiwał przy dziedziczeniu ustawowym (por. wyrok SN z dnia 13 czerwca 2013 r., V CSK 385/12). Zachowek stanowi minimum zagwarantowanego udziału w spadku spadkobiercy ustawowemu i pozbawić tego udziału na podstawie art. 5 k.c. można tylko w sytuacjach rzeczywiście wyjątkowych (por. wyrok SN z dnia 25 stycznia 2001 r. IV CKN 250/00).

Podkreślenia wymaga, że przepisy księgi IV Kodeksu cywilnego nie przewidują możliwości obniżenia wierzytelności z tytułu zachowku. Trafnie wskazał Sąd Okręgowy, że w uchwale z dnia 19 maja 1981 r., III CZP 18/81, Sąd Najwyższy dopuścił, w wyjątkowych wypadkach, obniżenie należności z tytułu zachowku na podstawie art. 5 k.c. w szczególności przy uwzględnieniu klauzuli zasad współzycia społecznego. Stanowisko to, jako wyrażające ogólną dyrektywę wykładni przepisów o zachowku, zgodnie z którą nie jest wykluczone stosowanie art. 5 k.c. także do spadkowych praw podmiotowych, Sąd Apelacyjny w składzie obecnym podziela, jednak w okolicznościach rozpoznawanej sprawy - odmiennie niż to przyjął Sąd pierwszej instancji - nie znajduje podstaw do uznania, że działanie powódki czyniącej użytek z przysługującego jej prawa jest sprzeczne z zasadami współzycia społecznego i z tej przyczyny nie zasługuje na ochronę w pełnym zakresie. Wskazana sprzeczność z zasadami współzycia zachodziłaby wówczas, gdyby w świetle reguł lub wartości moralnych powszechnie społecznie akceptowanych żądanie zapłaty należności z tytułu zachowku w pełnej wysokości na rzecz powódki musiało być ocenione negatywnie. Dokonując osądu roszczenia o zachowek w tym aspekcie trzeba przy tym mieć na uwadze, że prawa uprawnionej do zachowku przysługujące jej ze względu na szczególnie, bardzo bliski stosunek rodzinny, istniejący między nią a spadkodawcą, służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma względem swoich najbliższych oraz realizacji zasady, iż nikt nie może na wypadek swojej śmierci rozporządzić swoim majątkiem zupełnie dobrowolnie, z pominięciem swoich najbliższych. Względy te nakazują szczególną ostrożność przy podejmowaniu oceny o nadużyciu prawa żądania zapłaty sumy pieniężnej odpowiadającej wysokości zachowku, która nie może opierać się jedynie na ogólnym odwołaniu się do klauzuli generalnej zasad współzycia. Uprawnienie z tytułu zachowku ma charakter prawa podmiotowego ale zakres zastosowania art. 5 k.c. powinien być wąski. Ocena, czy żądanie zapłaty sumy odpowiadającej wysokości zachowku stanowi nadużycie prawa podmiotowego nie powinna pomijać, że prawa osoby uprawnionej do zachowku służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec swoich najbliższych (wyr. SN z dnia 7 kwietnia 2004 r., IV CK 215/03, PiP 2006, z. 6, s. 111, z glosą T. Justyńskiego).

Względy te nakazują szczególną ostrożność przy podejmowaniu oceny o nadużyciu prawa żądania zapłaty sumy pieniężnej odpowiadającej wysokości zachowku. Obniżenie wysokości zachowku może więc mieć miejsce w przypadkach zupełnie wyjątkowych.

Jak wynika z ustaleń faktycznych pozwana mieszka wraz z dziećmi w O. . Mieszkanie odziedziczone po babci obecnie zajmuje brat byłego męża pozwanej, on także je opłaca. Pozwana zamierza w przyszłości przekazać ten lokal swoim dzieciom. Odziedziczona nieruchomość nie służy zatem zaspokajaniu niezbędnych potrzeb mieszkaniowych zobowiązanej do zapłaty zachowku. Ustalono także, że zdecydowana większość obowiązków opiekuńczych nad spadkobierczynią w okresie postępującej choroby nie spoczywała na pozwanej tylko na jej rodzicach. Koszty pogrzebu i nagrobka nie zostały sfinansowane przez pozwaną. Poniesiony przez pozwaną wydatek z tytułu kosztu wykupu

przedmiotowej nieruchomości stanowił zaledwie 5% jego wartości bowiem w dacie sprzedaży przy obliczaniu wartości lokalu - §5 akt umowy(k..26 akt)- zastosowano 95% bonifikat na podstawie art.58 ustawy o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych RP(Dz. U. z 1995r.Nr 86,poz.433 ze zm.).

Podkreślenia wymaga , że w niniejszym procesie J. C. i R. E. występują, jako spadkobiercy swojego ojca(art.1002 k.c.). Rację ma apelująca podnosząc , że dokonując oceny jej roszczenia o zachówek w świetle art.5kc błędnie obciążono ją skutkami złych relacji panujących między zmarłym ojcem J. E. (1) a spadkodawczynią. Z ustaleń Sądu Okręgowego wynika , że powodowie utrzymywali kontakt z babcią za życia ich matki. Po śmierci synowej, która zginęła w wypadku samochodowym, kontakty wnuków ze spadkodawczynią były sporadyczne. Powódka po śmierci matki w 2005r kontaktowała się z babcią telefonicznie , raz powodowie odwiedzili ją w szpitalu. Mimo, iż uznano , że zachowanie powodów względem spadkobierczyni nie było niegodne czy rażąco naganne, ani nie cechowało się złą wolą po ich stronie przyjęto , że to ojciec powodów żył w chwili śmierci spadkodawczyni, a więc relacje między nimi są główną podstawą do oceny roszczenia powodów w świetle art.5kc. W przekonaniu Sądu Apelacyjnego stanowisko takie nie jest prawidłowe. Skoro uprawnienie do zachowku służy ochronie interesów majątkowych najbliższych członków rodziny spadkodawcy, wymienionych w art. 991 § 1 k.c., przez zapewnienie im, niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli, roszczenia pieniężnego odpowiadającego określone w powołanym przepisie ułamkowi wartości ich udziału w spadku, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym - to uprawnienie to należy oceniać w odniesieniu do konkretnych spadkobierców. Jeżeli z mocy art.1002 k.c. uprawnienie to przeszło na powodów to ewentualne ograniczenie prawa do zachowku w powołaniu się na zasady współżycia społecznego (art.5 k.c.)powinno odnosić się do postawy powodów , a nie do postawy ich ojca. Warto wskazać , że zgodnie z treścią art. 1011 k.c. zstępni wydziedziczonych zstępnego są uprawnieni do zachowku, chociażby przeżył on spadkodawcę. Uzyskują więc własne prawo, powstające bezpośrednio w ich osobach , niezależnie od prawa poprzednika. Ściśle osobisty charakter przyczyn wydziedziczenia wskazuje, że tylko i wyłącznie ten, kogo dana przyczyna dotyczy, może zostać skutecznie wydziedziczony na jej podstawie. Z uwagi na charakter omawianych przyczyn, na tej samej podstawie nie mogą zostać wydziedziczeni także zstępni wydziedziczonych, jeżeli żadna z okoliczności wymienionych w art. 1008 k.c. bezpośrednio ich nie dotyczy. Stąd też będą oni mogli zrealizować przysługujące im uprawnienia z tytułu dziedziczenia lub zachowku po testatorze, który ich wstępnego skutecznie tych praw pozbawił stosownym rozrządzeniem testamentowym (por. A Kidyba Komentarz do art.991-1011 k.c., Lex). Tym bardziej spadkobiercy osoby, która nie została wydziedziczona,- a taka sytuacja ma miejsce w rozpoznawanej sprawie - uzyskują swoje własne prawo do zachowku. Ewentualne obniżenie należności z tytułu zachowku przysługującego powódce J. C. na podstawie art. 5 k.c. przy uwzględnieniu klauzuli zasad współżycia społecznego mogło by mieć miejsce tylko w przypadkach zupełnie wyjątkowych. Żadne okoliczności wskazujące na naganną postawę powódki w stosunku do spadkodawczyni nie zostały wykazane w niniejszym postępowaniu.

Z tych przyczyn apelacja powódki w tej części musiała odnieść skutek i doprowadzić do zmiany zaskarżonego wyroku w ten sposób , że zasądzoną w punkcie drugim tego wyroku od pozwanej na rzecz powódki J. C. kwotę 22.000 zł podwyższono do kwoty 44.000zł wraz z ustawowymi odsetkami ustalając ich datę początkową na dzień 1 września 2011r. W pozostałej części co do wniosku o zasądzenie odsetek ustawowych od dnia 10 grudnia 2010 r. apelacja powódki została oddalona .

Apelacja pozwanej zasługiwała na uwzględnienie jedynie w nieznacznym zakresie.

Podniesione w tej apelacji zarzuty naruszenia art.455k.c., i 481 k.c. sa częściowo uzasadnione.

Ustalenie daty wymagalności roszczenia z tytułu zachowku jest zagadnieniem skomplikowanym. W judykaturze pojawił się pogląd, że do określenia terminu spełnienia świadczenia z tytułu należnego uprawnionemu zachowku stosuje się art. 455 k.c.

Wbrew zarzutom strony skarżącej opóźnienie może powstać przed datą wydania wyroku, jeżeli zobowiązany znał już wszystkie obiektywnie istniejące okoliczności pozwalające mu racjonalnie ocenić zasadność i wysokość roszczenia z tytułu zachowku (wyr. SN z dnia 7 lutego 2013 r., II CSK 403/12).

W sytuacji gdy istnienie roszczenia lub jego wysokość są sporne, trudno jest przyjąć, że dla wymagalności roszczenia z tytułu zachowku niezbędne i wystarczające jest wezwanie do zapłaty przewidziane w art. 455 k.c. Zdaniem Sądu Apelacyjnego data początkowa odsetek, powinna być skorelowana z datą, na którą ustalono wartość składników majątku spadkowego. Rozstrzygnięcie kwestii początkowej daty płatności odsetek od należnego zachowku winno być uzależnione od okoliczności faktycznych istniejących w konkretnej sprawie. Tym samym rozstrzygnięcie w sprawie odsetek od kwoty zachowku wymaga indywidualnego potraktowania, przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności danej sprawy. Rację ma apelująca podnosząc, że nie może być sztywną regułą, że odsetki za opóźnienie należą się od daty wezwania zobowiązanego do zapłaty (doręczenia odpisu pozwu). Samo szacowanie wartości spadku dla potrzeb ustalenia zachowku według stanu z chwili jego otwarcia i cen z daty orzekania z zasady zapewnia uprawnionym realną wartość korzyści ze spadku, zasądzenie więc odsetek za okres sprzed daty orzekania może prowadzić do przyznawania uprawnionym ochrony wykraczającej poza jej zakres ustalony w ustawie.

W okresie między powstaniem stanu wymagalności roszczenia o zachówek a chwilą orzekania o tym roszczeniu ceny mające wpływ na określenie rozmiaru świadczenia mogą wzrosnąć, mogą także być stabilne, a nawet obniżyć się, dlatego należy unikać automatyzmu i ustalać stan opóźnienia indywidualnie z uwzględnieniem okoliczności danej sprawy (por. wyrok SN z dnia 22 czerwca 2016 r. III CSK 279/150).

Sąd Apelacyjny przyjął, że stan opóźnienia po stronie pozwanej powstał po zapoznaniu się przez nią z opinią biegłego sądowego z zakresu wyceny nieruchomości W. S. .Opinię tę opracowaną na zlecenie Sądu Okręgowego doręczono pozwanej w dniu 22 sierpnia 2011r. (k.91 akt). Dlatego też jako datę początkową biegu odsetek ustawowych za zwłokę przyjęto dzień 1 września 2011r.

Mając to na uwadze apelacja pozwanej odniosła skutek w takim zakresie, że jako datę początkową odsetek od zasądzonych na rzecz powodów należności z tytułu zachowku określono dzień 1 września 2011r., zaś żądanie zasądzenia odsetek od tych kwot za okres od 10 grudnia 2010r. do dnia 31 sierpnia 2011r. oddalono. W pozostałej części apelacja pozwanej została oddalona.

W tym stanie rzeczy, na podstawie art.386§1 k.p.c. i art.385 k.p.c. orzeczono, jak na wstępie.

O kosztach postępowania apelacyjnego postanowiono na podstawie art. 100 k.p.c. w związku z art.108§1 k.p.c. obciążając nimi w całości pozwaną, uznając, że powódka uległa tylko co do nieznaczej części swojego żądania.